

VIATA „ÎN PARANTEZĂ”?
LIVIVS CIOCÂRLIE, ÎNTRE PROZĂ ȘI JURNAL (I)

<https://doi.org/10.29081/SCSSF.2025.53.03>

The Life in Parentheses? Livius Ciocârlie between Prose and Journal

Every day life transpires in the self-critical and self-referential notes of Livius Ciocârlie. A huge contrast opens up between the authors present, the person who writes a work such as *The Sunken Bell*, and the character's past experiences (his own) that the writer explores. The present looks rather pale and sketchy, reduced to lamentations and self mockery that are rather hard to be believed even by the author himself. The past, on the contrary, is represented and brought up to date literarily in captivating sequences of "inner cinematography".

The author crosses the boundary between fiction and journal. A specific scene from his consumed past, outdated, "dead" past holds the attention of the reader for the techniques of Livius Ciocârlie in the construction of the narrative.

Key-words: *Livius Ciocârlie, prose, journal, writing, censorship*

E destul de greu de fixat, în sutele de pagini „îndesate” din *Clopotul scufundat* al lui Livius Ciocârlie, impulsul generator al nesfârșitelor, parcă, descrieri și enumerări, liste de străzi și cinematografe, feluri de mâncare și titluri de cărți, nume și portrete de prieteni ori lucruri dintr-o casă panoramate lent, în câte un inventar minuțios întocmit. Livius Ciocârlie e tipul de autor care se ascunde în propriul scris, deși acesta este impregnat, în cartea de față, de copilăria și adolescența asupra cărora cel ce le-a trăit revine neobosit. Pudoarea mărturisită și pe jumătate iertată a „eroului” cu ghilimele și stânjeneala sa în fața gesturilor exemplare și a cuvintelor mari îl fac să nu o spună în clar: *Clopotul...* e o carte a tatălui.

La aproape 48 de ani, când începe să scrie cartea, Ciocârlie este același copil mare, rămas, de scurt timp, fără tată: iar suferința pierderii acestuia (niciodată declarată, nici măcar sugerată, în filele manuscrisului ce tot crește) se convertește în explorarea lumii în care el, Tatăl, era prezent. Mai sunt, apoi, prietenii din liceu, foștii colegi cu care autorul-personaj se reîntâlnește la 10, la 20, la 30 de ani de la terminarea liceului. Asemenea întâlniri sunt în genere întristătoare, cu cât intervalul temporal e mai mare, fiindcă imaginea de tinerete individuală și colectivă se opune, tot mai vizibil, unui prezent deteriorat și alterat. Unii nici nu mai răspund la apel, fiindcă s-au stins; iar majoritatea au îmbătrânit într-un chip atât de evident, încât și un spirit mai puțin prăpăstios ar evita reîntâlnirea cu trecutul actualizat. Vorba lui Livius Ciocârlie, într-una dintre desele sale retrageri: „prefer să nu”.

Și totuși, acest lucru îl face autorul: scrie o carte întreagă în care, vorbind abundant și la vedere despre sine, recuperează fragmente, „fășii”, ani și perioade întregi de viață familială și comunitară. Conform precizărilor făcute de el însuși, această ediție, a doua, apare fără un capitol (considerat „prea liric”) din prima, dar cu două capitole suplimentare, „împrumutate” din *Un Burgtheater provincial*.

¹ Universitatea din București.

Deși *Clopotul scufundat* a fost „cumplit” cenzurat în 1988, Ciocârlie nu oferă acum versiunea necenzurată, ci face doar câteva restituiri necesare pentru a se înțelege despre ce anume era vorba într-un paragraf sau altul. Unele sunt explicate aici și prin note de subsol: cineva pleacă „în munți”, în ediția din 1988, fiindcă plecase de fapt în R.F.G. și cenzura nu putea accepta asta. E greu de susținut însă că volumul cenzurat în 1988 ar fi avut un „mesaj politic implicit”, fapt de care pare convins Ștefan Borbély în articolul său din *Dicționar analitic de opere literare românești*². Dacă ar fi fost așa, Cenzura ar fi desfigurat cartea și numai ediția a II-a, aceasta, ne-ar fi redat complexitatea ei. De fapt, miza lui Livius Ciocârlie constă în explorarea unei lumi care, până la un punct, l-a constituit, l-a format: propriul mediu de viață recuperat și cercetat acum amănunțit: *acum*, adică la despărțirea de tată.

Preocupat până la obsesie de inconsistență (a sa și a lucrurilor din jur) scriitorul caută, cum spune în mai multe rânduri, un sens, obținându-l din fragmente rememorative. Pe cât de stăruitor e acest sentiment al nimicului, al vidului, pe cât de „lânced”, lipsit de „vlagă”, depresiv, abulic este eul pus sub observație, pe atât de bine conturate și reliefate sunt elementele care i-au alcătuit lumea. Paginile sunt pline de culoare, de sonorități, fiecare lucru este înfățișat în tot dichisul său, ca într-un timp suspendat în care cel ce descrie și cel ce urmărește descrierea împărtășesc ritmul unei lumi vechi: o fantasmatică, pentru scriitor, perioadă imperială de la 1900, prelungită în Banatul copilăriei sale de fecior de „domn”. Evaluând romanele lui Livius Ciocârlie ca pe unele, prin „formulă, absolut originale”, Nicolae Manolescu observă cu pătrundere și subtilitate critică:

„Se vede și un alt tip de ordonare a imensului material de viață decât simpla cronologie (și așa destul de relativă), și anume o restrângere (nu treptată, ci prin întoarceri și salturi) a câmpului de vedere. Cu toate acestea, privit de aproape, textul lumii pare aleatoriu. Desenul din covor rămâne ascuns. Splendoarea spectacolului constă în imprevizibilul lui, în alianța de necesitate și de hazard care prezidează deopotrivă evenimentele istorice majore și destinele unor indivizi anonimi, dacă nu la propriu, în orice caz la figurat. Nu se poate închipui o densitate mai mare de fapte de viață decât aceea obținută de autor cu ajutorul foarfecelor și al colajului”³

Clopotul scufundat îți dă într-adevăr, cum scria același Nicolae Manolescu în cronica la prima ediție, o senzație de concret pe care puține cărți contemporane o puteau suscita. Scriind despre lucruri „vechi”, „trecute”, Livius Ciocârlie le prinde într-o sintaxă modernă, în care aproape fiecare termen, oricât de „obișnuit”, devine într-o anumită măsură insolit. Scriitura e de un rafinament aproape uimitor, regimul enumerativ interferând cu cel eliptic și făcând paginile „nervoase”, intense, indiferent de obiectul pe care-l descriu sau de personajul portretizat. Să vedem un asemenea portret, făcut, din linii frânte, unui profesor căruia, din miile de fraze ale cărții, îi este rezervată una: „De matematică, zvelt, meșă pe frunte, evoluat, va fi prorector la Politehnică, într-o scurtă perioadă de mondenități îl voi reîntâlni, după facultate, într-

² Ștefan Borbély, în *Dicționar analitic de opere literare românești*, I, ediția a II-a revăzută și adăugită, coordonare și revizie științifică: Ion Pop, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2000, p. 218.

³ Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, ediția a II-a, revăzută și revizuită, București, Editura Cartea Românească, 2019, p. 1245.

un salon.”. Pentru un altul, trebuie ceva mai mult spațiu, respectivul fiind mai „greu de prins”. Ciocârlie adaugă două propoziții la *blitzkrieg-ul* lui descriptiv:

„De geografie, excelent, înalt, blond, germanic, va fi directorul renumit al unui liceu, până când, după întâmplări obscure, va eșua la Institutul Pedagogic, unde-l găsesc când ajung, șef demagogic peste sindicat. Pare pornit spre noi ascensiuni. Toamna aflăm că, tot în condiții stranie, a plecat din oraș. În R.F.G. aș fi vrut să spun.”⁴

Paradoxul nu este numai că un personaj lipsit de „vlagă” scrie o carte de sute de pagini despre o lume care nu mai există (menționându-l, firește, pe Proust); ci și acela că despre trecutul tot mai îndepărtat, tot mai învechit, se scrie modern, dacă nu chiar modernist. Substanța personajelor și a întâmplărilor apare, nu se știe de unde și cum, pe fundalul lipsit de substanță și de consistență al unei vieți adulte care îl obosește tot mai mult pe autor. Acesta ar vrea să-și tragă pătura peste cap, în pat, să întoarcă spatele lumii, să stea cu fața la perete, extras ori abstras din lume, să demisioneze de la obligațiile lui sociale, să nu se complice în vreun fel, să nu se angajeze, nici măcar în noi conversații... și așa mai departe; dar, odată întors cu fața la perete, odată refugiat sub pătura ocrotitoare, personajul fără energie devine un scriitor prolific.

Viața din jur transpare, e drept, în însemnările „autocritice” și autoreferențiale; dar e un contrast puternic între prezentul autorului care scrie *Clopotul scufundat* și trecutul personajului (el însuși) pe care tot scriitorul nostru îl explorează. Prezentul este palid și sumar, redus la niște lamentații și o autoderiziune în care nici autorul nu mai crede; trecutul, în schimb, e reprezentat și actualizat literar în filme captivante de „cinematograf interior”.

O masă și o canapea devin, în paginile intens-rememorative din excepționala operă a lui Ciocârlie, un fel de membri cu drepturi depline ai familiei care le folosește de mai multe generații. Nu e psihanaliză aici. Trecutul explorat este avuabil, fiindcă pudoarea scriitorului e din același trunchi cu normele de comportament ale familiei bune de care aparține. Semnificativ, scriitorul ce încearcă să construiască o teorie a inconștientului și care pledează într-un rând pentru manifestarea liberă a pulsionilor este, în fața propriei canapele, de o cuminenie exemplară. Iată:

„Când eram copii, lângă o ușă din sticlă se găsea o canapea bună de dormit. Pe canapea mă luptam cu Nelu. Cu tata, când eram și mai mic, mă luptam pe parchet, între uși. Prânzeam și cinam pe masa care e acum în camera noastră, ne făceam lecțiile, jucam campionate de fotbal cu nasturi, ne-a tras o bătaie tata din cauza unei doamne din vecini care venise să-i ceară sfaturi, iar noi n-am fost cuminiți, ne primeam musafirii, pe Mircea, pe Tutu, pe Tibi, pe Neli și jucam «Omule, nu te supăra», dar noi ne supăram, a bolit taica de la Eșelnița și a murit, jucau șah tata și uica Dăvid, am dansat cu fetele pe canapea când nu era nimeni acasă și am spart atunci sticla unui tablou, l-am așteptat pe Moș Crăciun, tușa Nuți l-a așteptat pe uica Ioța, care era pe front, a jucat cărți Nelu cu domnul Orlescu, cu domnul Pirtea și cu domnul locotenent, am adus-o pe T când a venit prima dată la noi, citește Corina pozele din cărți, scriu încercări literare, eseuri, planuri de seminar, am făcut orele de germană cu domnișoara de germană și orele de franceză cu tante Mimi, a scârțâit Ion la vioară și a luat ore cu doamna de acordeon, care avea mustață, am stat la masă cu uica de la Băi, cu uina, cu uica de la Arad, cu Bebe

⁴ Livius Ciocârlie, *Clopotul scufundat*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Tracus Arte, București, 2018, p. 226.

al șefului de gară, cu Doru B., a murit Doru B., cu Pușa, cu Burduș, cu Sara, cu popa și Roman, cu Radu, cu Mați, cu Mircea plăvanul, cârpește mama ciorapiei, l-am călărit pe tata când învăța pentru examenul de șef controlor, aveam cetatea de sub masă, întărită cu scaune, am plâns ascultând *El Zorab* și *Rugăciune*, am răsturnat călimara pe masă, Nelu a tras în parchet cu pistolul lui Vasile, mi-a făcut Ion desenele la zoologie, a dormit un pluton de ruși în toamna lui '44, am plecat la culcare în fiecare seară la ora 9 fix.”⁵

„Fâșiile” autobiografice sunt răsucite aici în inventarul unei lumi cu sens. Iar inventarul este făcut de un adult copilăros, care îi „domnește” politicoș pe cei mari, așa cum l-au învățat mama exigentă și tatăl pe care orfanul cincuașenar l-a pierdut.

Prima ediție din *Viața în paranteză* a lui Livius Ciocârlie a apărut în 1995, după patru ani petrecuți de autor la Bordeaux, ca profesor invitat, în contextul schimbărilor ce au făcut posibile schimburile academice după decembrie 1989. Acea primă ediție a jurnalului cuprindea (sau se referea la) însemnări, notații, observații din anii 1965-1977. Ieșit pentru un timp din „matca” lui timișoreană și românească, Ciocârlie își privea de la o anumită distanță experiențele sociale și intelectuale, pe fundalul unei epoci ce cunoscuse două momente distincte: perioada lui Dej și cea a lui Ceaușescu.

Dar autorul mergea și mai departe, adică înapoi, spre adolescența și copilăria lui; născut în 1935, el a apucat și războiul mondial, și puțin din ceea ce l-a precedat și i-a urmat. Ca și cum acest amplu arc de cerc nu ar fi fost de ajuns, în ediția a doua a jurnalului, revăzută și consistent adăugită, Livius Ciocârlie deschide în textul „vechi” (care deja includea mai multe planuri temporale) o serie de paranteze, dar nu metaforice ori simbolice, precum în titlul cărții, ci pline de noi și actuale observații. În carte avem, așadar, trei timpi și tot atâtea cercuri concentrice.

Unul este cel al copilăriei, adolescenței și tinereții evocate între 30 și 40 de ani, vârsta la care autorul își ține jurnalul. Al doilea este al experiențelor, incluzându-le pe cele scripturale, precum și jurnalul din 1965-1977, analizate „la rece” în prima jumătate a anilor 1990, după Revoluție, când autorul devine sexagenar. Al treilea este cel al parantezelor inserate în această a doua ediție: acum, întregul parcurs biografic și auctorial, cuprinzând și textul ediției întâi, este re-analizat, pus în perspectivă, „amendat”, uneori, prin obiecții la certitudini ce păreau clasate.

Autor hiperlucid și cu un scris „rece”, aceasta vrând să însemne distanțat, ca de la nivelul unui „extraterestru” (cum l-a descris odată Florin Mugur), Ciocârlie nu pierde, evident, prilejul de a comenta el însuși structura jurnalului său. El scrie la un moment dat despre „punerea în relație a doi timpi”, iar într-o paranteză din 2018, plasată în alt punct din meta-jurnal, remarcă dubla stratificare temporală. Iată ultimul nivel de re-considerare, cel mai actual: „O parte din fragmentele acestui volum e dublu stratificată temporal. Comentam după optsprezece ani *cincinalul* scris în urmă cu alți cincisprezece. Iar de atunci câți n-au mai trecut! O viață deja lungă, din care martorii se retrag.”⁶

În acest fel, trecutul este vivificat cu talent de prozator și, deopotrivă, cu finețe de analist. Autorul trece granița dintre ficțiune și jurnal; mai exact spus, o face permeabilă. O scenă anume din trecutul consumat, depășit, „mort” poate reține atenția cititorului prin resursele prozastice ale lui Livius Ciocârlie în a o construi.

⁵ *Idem*, pp. 158-159.

⁶ Livius Ciocârlie, *Viața în paranteză. Jurnal*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Tracus Arte, 2018, p. 178.

BIBLIOGRAFIE

- Ciocârlie, Livius, *Clopotul scufundat*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Tracus Arte, 2018.
- Ciocârlie, Livius, *Viața în paranteză. Jurnal*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Tracus Arte, 2018.
- Cristea-Enache, Daniel, *Concert de deschidere*, prefață de C. Stănescu, București, Editura Fundației Culturale Române, 2001.
- Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, ediția a II-a, revăzută și revizuită, București, Editura Cartea Românească, 2019.
- Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, III, București, Editura Cartea Românească, 1984.